

Философи, шашин судлал-ХІV
БУДДЫН СЭТГЭЛ СУДЛАЛ ДАХЬ МУУ СЭТГЭЛИЙГ
Э.БЕРНИЙ ОНОЛ ДАХЬ “ИД”-ТЭЙ ХАРЬЦУУЛАХ НЬ

Б.Туяа (Ph.D)

С.Нандинцэцэг (Докторант)

МУИС. НШУС.

Сэтгэл судлалын тэнхим

Key words: *Eastern and western psychology, suffering, antagonism, desire, evil or “Nisvanis”, “Id” and malice.*

Introduction: *In the recent time, when all humanity is being globalized, a method for contributing a share for the scientific development of eastern and western psychology. One of sources of further development of psychological science is a eastern theory that contains and connects on it the eastern psychological theories and doctrines. In another words, while I have studied the western psychological theories and doctrines, I observed that there is a need to widely investigate traditional principles of the theory on human nature. In this research, I comparatively investigated reasons of “Suffering”, on the Buddhist psychology with “Id”³³⁸ on the theory of human nature by E. Berne, a famous psychologist of the Eastern psychology.*

Буддын сэтгэл судлалыг өрнөдийн сэтгэл судлалтай холбон онол, үзэл баримтлалтай нь шүтэн барилдуулах харьцуулсан тайлбарыг эрдэмтэн судлаач, профессор Н.Хавх хийсэн байна. Тэрээр зовлон, зовлонгийн шалтгаан буюу “Муу сэтгэл”³³⁹-ийг өрнөдийн сэтгэл судлалын холбогдох сургаалын агуулгатай харьцуулан судлах оролдлогыг хийхдээ өрнөдийн сэтгэл судлалд зовлон, “Муу сэтгэл”-ийн агуулгатай ойролцоогоор дүйцэх онол, үзэл баримтлал байдаг юм байна. Харин буддын сэтгэл судлалын бодь сэтгэлийн онол сургаалиас эхлээд дараа дараагийн билиг барамид, амгалан энэ бүхнийг үүсгэдэг, бий болгодог бясалгалын шатуудын агуулгыг дүйцүүлэх, тайлбарлах, харьцуулан үзэх онол, сургаал өрнөдийн сэтгэл судлалын ухаанд бараг байхгүй юм байна хэмээн үзжээ³⁴⁰. Тиймээс бид дээрх давхцаж буй онол үзэл баримтлалыг гүнзгийрүүлэн судлах оролдлого хийсэн нь дорно,

³³⁸ Ид-Латины тэр (оно) гэсэн үгнээс гаралтай. З.Фрейдийн онолд энэ нь тусгагдсан байдаг ба түүний үзсэнээр аливаа хязгаарлалтаас чөлөөтэй оршиж байдаг, эмх замбраагүй, харанхуй, дүрэмд захирагддаггүй, туйлын энгийн бартаг, хүнийг оршин тогтноход буруу зүйлрүү чиглүүлэн уруу татаж байдаг гэж үзсэн. Энэ тухай Хелл Л., Зиглер Д. Бие хүний онолууд. УБ., 2001, 14-р талд дурдсан байна.

³³⁹ Муу сэтгэл буюу нисванисийг бузартсан сэтгэл хэмээн бас тэмдэглэсэн байна. Энэ нь үе үе орж гарч, үүсэж үгүй болдог тийм сэтгэл бус үргэлж хүний үйл ажиллагааг идэвхжүүлж байдаг, зөвөөсөө буруу талруу чиглүүлэх нь илүү, хүнийг гадаад орчинтой нь үргэлж зөрчилдүүлж, зовлонд үргэлж унагаж байдаг гэж үзжээ. Энэ тухай Хавх Н. Буддын сурган, сэтгэл судлал, хиймэлжлийн гйн ухаан. УБ., 2005, 237-р талд дурдсан байна.

³⁴⁰ Хавх Н. Буддын сурган, сэтгэл судлал, хиймэлжлийн гйн ухаан. УБ., 2005, 209 дэх талд

өрнийн сэтгэл судлалын хоорондын холбоо хамаарал, уялдаа холбоог гаргаж ирэхэд нилээд дөхөм болж болох юм.

Судлаач Н.Хавхын арга билгийн талыг тайлбарласан үзлээр Дорнын сэтгэл судлал нь урт удаан хугацааны түүхтэй бөгөөд өргөн хүрээтэй, гүн гүнзгий, тайлбар гаргалгаа ихтэй батлагдсан байдгаараа билгийн талыг үүсгэдэг. Харин өрнийн сэтгэл судлал нь түүхэн хугацаа багатай, буддын сэтгэл судлалын зарим онолтой дүйцэхүйц онол сургаал үгүй тул арга гэж авч үзэж болох юм хэмээн өгүүлжээ.

Эндээс бид арга билгийн сэтгэлгээгээр буддын сэтгэл судлал дахь зовлонг Э.Берний онол дахь зөрчилтэй дүйцүүлэн авч үзэхийг оролдсон болно.

Буддын сэтгэл судлал дахь зовлонг билгийн тал гэж авч үзлээ. Харин Э.Берний онол дахь зөрчлийг аргын тал гэж авч үзлээ. Учир нь зөв тогтолцоотой шүтэлцээ нь билгийн шинж аргад хичнээн шингэлээ ч арга арга чигээрээ буюу арга нь давамгайлсан тэнцвэрт бус тогтолцоо, аргын шинж билигт хичнээн шингэлээ ч билиг билиг чигээрээ буюу билгийн шинж давамгайлсан тэнцвэрт бус тогтолцоо хэвээрээ байх юм. Энэ нь өрнийн сэтгэл судлалд буддын сэтгэл судлалаас авч хэрэглэсэн ч өрнийн сэтгэл судлалын онол хэвээр байна гэсэн үг юм. Буддын сэтгэл судлалд өрнийн сэтгэл судлалын онолоос авч хэрэглэсэн буддын сэтгэл судлалын онол хэвээрээ байна гэсэн үг юм.

Эрдэмтэн Н.Хавх “Хүний амьдрал ухаарал гэгээрлийн уг сурвалж нь зовлон, европын гүн ухааны хэлээр бол зөрчил юм³⁴¹” хэмээн үзжээ. Ингэснээр зовлон, зөрчилд хүрсэн тэр мөчөөс эхлэн хүн түүнээс гарах арга замыг хүссэн хүсээгүй ч хайж эхлэх ба түүнээс гарах арга замыг хайхгүй бол зовлондоо баригдаж энэлэн шаналж, өвдөж зовж, сэтгэл санаагаар унаж эхлэнэ. Гэхдээ ийм зүйлийг хэн ч хүсэхгүй, түүнээс гарах арга замыг хайна. Өрнийн сэтгэл судлалд “Зөрчил гэдэг нь харилцан бие биенээ үгүйсгэхийн хэрээр нөхцөлдүүлж байдаг, эсрэг тэсрэг талуудын хоорондын харилцааг зөрчил гэнэ” хэмээн тодорхойлсон байна.

Буддын сэтгэл судлалд “Зовлон гэдэг нь хясланд унасан хүслэнг хэлнэ” хэмээн тодорхойлсон байдаг. Аливаа зовлонгийн шалтгаан нь муу сэтгэл, ухааны жолоодлогогүй сэтгэл буюу сэтгэлийн хөөрөл, хөдөлгөөн, муу сэтгэлийн гол мунхагийн харанхуй, бүх зүйлд зөвхөн өөрийнхөөрөө зүтгэх, хандах “Би” хэмээх харалган сэтгэл юм. Тэгвэл Э.Берний онолд зөрчил гэдгийг хүнд олон янзын хүсэл нэгэн зэрэг гарч ирэх ба түүнээс болж хүнд зөрчил үүсдэг хэмээн авч үзжээ. Эндээс харахад аливаа зовлон зөрчил нь хүний хүслээс л урган гардаг байна. Буддын сэтгэл судлалд зовлонгийн талаар түүний шалтгааны тухай авч үзэхдээ зовлонгийн шалтгаан болсон нисванис нь хүний сэтгэл хөдлөл, сэрэл мэдрэмж, мэдлэгээр

³⁴¹ Хавх Н. Буддын сурган, сэтгэл судлал, хиймжлийн гйн ухаан. УБ., 2005. 141 дэх тал

дамжин гадаад ертөнцөд илрэхдээ ёс суртахууны үнэлэмжээр сайн, муу үйлийг хийж байдаг байна.

Түүнчлэн сайн муу үйл нь бие, хэл, сэтгэлээр үйлдэгдэх ба тэдгээрийг 10 хар нүгэл, 10 цагаан буян хэмээн ангилан авч үздэг³⁴².

Тэгвэл Э.Берний онолд зөрчил нь бүтээх, нураах гэсэн хоёр эрмэлзэл хүслээр илрэн гарч байдаг. Ингэхдээ энэхүү хоёр нь тус тусдаа эсрэг тэсрэг талуудыг өөртөө агуулсан байдгаас гадна нөхцөлдүүлэгч шинжийг мөн агуулсан байна. Эндээс үзэхэд буддын сэтгэл судлал дахь сайн, муу арван үйлийг Э.Берний онолын хүнд байх зөрчлийг үүсгэгч бүтээх, нураах эрмэлзэлтэй дүйцүүлэн авч үзэж болохоор юм. Учир нь энэхүү хоёр онол нь хүнийг зовлон, зөрчилд оруулж байдаг тэрхүү шалтгаануудыг нэг ижил нэр томъёогоор илэрхийлээгүй боловч үзэл санаа нь давхцан байж болох талтай. Тиймээс адилтгаж, дүйцүүлэн авч үзэж болох байна. Э.Берний онолд хүний эрмэлзлэлээс гарах хүслүүдийг эсрэг, тэсрэг талаар авч үзсэн байх, мөн буддын сэтгэл судлалд хүний амьдралд байх сайн ба муу үйлийг авч үзсэн байгаа нь нэг зүйлийг хоёр талаас нь авч судалж байгаа нь харагдаж байна. Түүнчлэн энэхүү судалгааны явцад Э.Берний онол дахь зөрчлийг үүсгэгч “Ид” нь буддын сэтгэл судлал дахь зовлонг үүсгэгч “Муу сэтгэл”-тэй холбоотой ба дүйцэхээр онол байгаа нь онолын судалгааны явцад ажиглагдаж байна. Тухайлбал: Э.Берний онолд бүтээх, нураах эрмэлзлэлийг сэтгэл зүйн найдвартай хяналтанд байлгахын тулд бодит байдлын хуульд захирагдаж байх ёстой, энэ нь хүнээс тодорхой дүр төрх бий болгохыг шаарддаг ба энэ дүр төрх нь “Эго” төлөв байдаг. Энэ нь бодит байдлын хуультай зохицож байдаг хэмээсэн байдаг³⁴³.

Өөрийнхөө зорилгыг биелүүлэхийн тулд эго нь тодорхой хэмжээнд сэтгэл зүйн хүчээ удирдан хүмүүстэй харилцах чадвар эзэмшсэн байх ёстой.[Г-1] Энэ нь шийдвэр гаргах асуудалтай холбоотой ба “Ид”-ийн хүслийг гадна орчны шаардлагад нийцүүлэн хангахыг “Эго” хичээж байдаг³⁴⁴. “Эго”-гийн шийдэх асуудал нь өөрийн “Бүтээх болон нураах” хүслээ аль болохоор аюул багатай биелүүлэх хамгийн хялбар эсэргүүцэл, арга замыг олох явдал бөгөөд нийгмийн асуудал нь хүний бүтээх хүслийг хүмүүжүүлж, нураах эрмэлзлэлийг дарж байхад оршино хэмээн тэрээр үзжээ³⁴⁵.

“Эго”-ийн хүч нь “Ид” юм. Хүн өөрийн “Ид”-ээ захирч чадахгүй бол хэзээ ч тайван байж чадахгүй, хүний аз жаргал тайван байдал гэдэг бол зөвхөн өөрийнхөө сэтгэлийн тайван байдлыг тогтоож чадах чадвараас л шалтгаална. Иймээс “Ид” нь хүнийг муу зүйл рүү байнга татдаг дотоод сэтгэл болж байна. Хүн “Ид”-ийн ямар нэгэн хүслийг гүйцэлдүүлэхдээ

³⁴² Зонхова Лувсандагва. Их бодь мөрийн зэрэг. УБ., 2006

³⁴³ Туяа Б. Бие хиний сэтгэл зий, сэтгэц заслын ернедийн онол, гол төлөөлөгчид. УБ., 2003. 126 дахь тал

³⁴⁴ Берн Э. Трансакционный анализ и психотерапия. СПб., 1992

³⁴⁵ Туяа Б. Бие хиний сэтгэл зий, сэтгэц заслын ернедийн онол, гол төлөөлөгчид. УБ., 2003. 129 дэх тал

хойшлуулахад дарагдаж буй хүсэлтэй нь холбоотой хүч ашиглагдахгүй болдог байна. Хэрвээ “Ид” нь аюулгүйгээр биелэгдэх бол “Эго” нь амарч байдаг. “Ид”-ийн хүсэл нь өөр өөрөөр илэрч байдаг. Гэхдээ голдуу муу талруугаа хүнийг чиглүүлж байдаг байна. Хүн “Ид”-ийн хүслийг мэдэрч, сайн хянахын хэрээр бэлгийн болоод аливаа алдаанаас зайлхийж чадна.

“Ид” нь хүний өдөр дутмын ажил, хүний үйл ажиллагаа зан байдалд нөлөөлөхдөө ихэнхдээ анхны хүсэл зорилгын оронд өөр объектыг эсвэл өөр үйл явдал, хүсэл зорилгыг хүсч, түүнийгээ бүтээхийн тулд хүссэн, хүсээгүй зүйлээ хийж, түүнийгээ орлуулан бүтээдэг. Иймээс “Ид” нь эхлэл, төгсгөл үгүй үргэлжилж болохоор байна. Тэрхүү хүслийг бий болгож хүчийг дарах үед л “Ид” үгүй болно. “Ид” нь гэхдээ хүний дотоод сэтгэлээс урган гарч ирдэг тул түүнийг давна гэж бараг байдаггүй байна. Харин буддын сэтгэл судлалд “Муу сэтгэл”-ийг дотоод бодит төгөлдөржилт буюу нирваанд хүрснээр орчлонг гэтлэн зовлонг туулж, амгаланг олно хэмээн үздэг. Энэхүү зовлонгийн шалтгаан нь юу бэ? “Орчлон бүтэхийн шалтгаан нь үйл, нисванис бөгөөд нисванис нь зовлонг үүсгэгч гол хүчин зүйл юм”. Нисванис байхгүй бол урьд хийсэн үйл хичнээн байсан ч үйл нь нөхцөл үүсгэх шалтгаангүй тул зовлон үүсэхгүй юм.

Жишээ нь, хэрэг хийгээгүй шударга хүнийг буруутгасан ч үнэн нь нотлогдоход буруугүй гэж гарахтай адил зүйл юм. Зовлонгийн шалтгаан болсон муу сэтгэл нь хүний сэтгэл хөдлөл, сэрэл мэдрэмж, мэдлэгээр дамжин гадаад ертөнцөд илрэхдээ ёс суртахууны үнэлэмжээр сайн, муу үйлийг хийж байдаг. Муу сэтгэл нь өөртөө тачаангуй, урин, мунхаг зэрэг тэргүүтэй дөрвөн зуун зүйлийг агуулдаг гэж үздэг. Эдгээр гурав нь гол гурван муу сэтгэл гэж үздэг³⁴⁶. “Ид” нь хүнд аяндаа бий болж үүсч гардаггүй, харин хүнийг төрөхөд л аяндаа өвлөгдөн ирдэг ба хутагт Шивалхагийн онож хэлсэнээр: “Миний дайсан нисванис нь магад эхлэл үгүй төгсгөлгүй, тэргүүлшгүйгээс хүнтэй хамт төрж зовлонгийн шалтгаан болдог³⁴⁷” хэмээжээ. Буддын сэтгэл судлал дахь зовлонг үүсгэгч хүчин зүйл нь муу сэтгэл хэмээн авч үзсэн нь Э.Берний онол дахь зөрчлийг үүсгэгч “Ид” буюу хүсэлтэй утга дүйцэхүйц байгаа нь дээрхээс харагдаж байна.

НОМ ЗҮЙ

1. Болдсайхан Б. Буддын сургаал ба шинжлэх ухаан. УБ., 2003
2. Зонхова Лувсандагва. Их бодь мөрийн зэрэг. УБ., 2004
3. Их бодь мөрийн зэрэг. УБ., 2006
4. Туяа Б. Бие хүний сэтгэл зүй, сэтгэц заслын өрнөдийн онол, гол төлөөлөгчид. УБ., 2003

³⁴⁶ Geshe Acharya Thubten Loden. *Path to Enlightenment in Tibetan Buddhism*.

³⁴⁷ *Илтгэл, егійлэл, танилцуулгын эмхтгэл. УБ., 2005. 192 дахь тал*

5. Түвдэн Жамц. Буддизм бидний амьдралын хэмнэлд. УБ., 2004
6. Түвдэн Зопа Ринбүүчий. Буян ба бодит байдал. УБ., 2002
7. Хавх Н. Буддын гүн ухааны агуулгын харьцуулсан тайлбар. 1,2-р дэвтэр. УБ., 2003
8. Хавх Н. Буддын сурган, сэтгэл судлал, хүмүүжлийн гүн ухаан. УБ.,2005
9. Хелл Л., Зиглер Д. Бие хүний онолууд. УБ., 2001
10. Берн Э. Игры , в которые играют люди, люди которые играют в игры. М., 2000
11. Берн Э. Трансакционный анализ и психотерапия. СПб.,1992
12. Кон И.С. В поисках себя. М., 1984
13. Geshe Acharya Thubten Loden. Path to Enlightenment in Tibetan Buddhism. Australia.,1993

SUMMARY

As result of making comparative research on the suffering on the Buddhist psychology with some ideologies of E. Berne theory, I have made the below mentioned conclusions. Human desire is endless and it is clear fact that every desire is not fulfilled. So human sometimes feel suffering while their endless desire is on the boundary of fulfillment and not-fulfillment. It was clearly investigated by E. Berne in his theory of human nature, who is a famous representative of the neofreudism. The major ideology of this theory is “Id”, which causes various malice, evil and antagonism for human. In the Buddhist theory it is explained that the “Malice”, which causes suffering for human or “Evil” that causes antagonism for human, always lead to “Soul suffering”. As seen from it, the “Id” and “Malice” are similar or coherent in meaning.

In another words, I conclude that both of the theory on human nature by E. Berne and the Buddhist philosophy consider these ideologies (“Id”, “Malice”) same or coherent in meaning. Both of them cause soul suffering for human. With this research I studied the similarity or coherence of some meanings of eastern and western psychology in example of “Id” by E. Berne theory and “Malice” on the Buddhist philosophy. I think that the research on the definite understandings of eastern and western psychology will be helpful and beneficial to scientific study of some researchers and scientists. It also may contribute a little share for wide investigation of this thesis.